

הינומת כלה ובגדי שחורים

על שני מחזותיו של נסים אלוני, "הכלה וצייד הפרפרים" ו"הנפטר מתפרע"

גם ב"הכלה" וגם ב"הנפטר" הופך נסים אלוני כמה מן הקונבנציות התיאטרליות המקובלות על פיהן מגחיק אותן ומביאן, "אד אבסודוס". ואין הדבר רים אמורים אך ורק בקונבנציות. מן הדראמה המיטית, אלא אף באלה מן הדראמה הסימבוליסטית, הפאנטאסטית והסוריאליסטית. במיוחד גוטה גיסיס אלוני לערוך שימוש פארודי בקונבנציות מן האופרה והן ה-opera bouffe. שאופנבך ו"סיפורי הופמן" שלו הם ממייצגיה המובהקים. אופנבך-הופמן-הרציג-אברבנאל, פקיד חברת-החשמל המחור-פש לשד, משנה את שמו כל אימת שהוא גושא לו אשה חדשה. בקלות יתירה הוא מאמץ בכל פעם אל חיקו אשה חדשה ומאמץ לעצמו את שמה, ועתה הוא כבר מוכן ומזומן לנישואים חדשים. אורח חיו מוצג מתוך ניגוד גמור לאורח חיה של מימימי, שלא נישאה מעולם, ובניגוד לגץ, שנשא אשה אחת ודבק בה, למרות גיחותיו השבועיות להרפתקה פרפרית ("שרלוטה! שרלוטה! פרפרית פרועה!"), הוא מוכיח את הפרפר כמאהב, כמעין וורתר מיוסר, השוגה באהבתו לאהובה, שלעולם לא ישיגה). שמו האבירי של צייד הפרפרים, "גץ" — הגיבור האבירי ממחזהו הראשון של גתה) מעיד על גישה רומאנטית אל המציאות, על אורח-חיים שיש בו סדר ומשמעת ועל אהבה חצרונית ואבירית, שלעולם לא תתממש.

יוסי בנאי וגילה אלמגור בהצגתו של נסים אלוני, "הנפטר מתפרע"

ומתוך מניעים נעלים, האמיני לי, מאדאם, אבל! מניעים נעלים לחוד ושיגרה אנושית לחוד... לכל מדור קוראים לי בשם אחר".

גם גץ, צייד-הפרפרים, המצוייד בסנדוויץ' הגי-בינה, שמכינה לו אשתו-הנאמנה והחרוזה, הוא מוטאציה קומית, בנוסח הפארסה, של האביר הידוק הרומאנטי, ואף של השטן בעל השפם המושחז, המצמיד בסיכות את נשמותיהם של המכורים לו לצמיתות כפרפרים. אך לפנינו שטן מבוית, מונוגאמי ומאולף, שטרם צד פרפר מימיו, השואל לא בלי שמינית של גאוה: "אני נראה כמו צייד פרפרים?". אופנבך, פקיד חברת החשמל, המכריו כשטן-זוטא וכהיפוכו של האל הבורא, "יהיה חושך", שואל, ספק בגאוה ספק בחוסר ביטחון: "היית אומרת שאני נראה כמו שד?". במקום ליל ואלפורגיס, שבו מראה מפיסטור-פלס לפאוסט (באופרה של גונו) המבוססת על מחזהו של גתה) את זוגות השאול ומוראותיה של מרגריטה, מתרחשת כאן הפסקת חשמל דיאבולית, מדובר, על פצצות ועל אבק קוסמי, ומדורי חברת החשמל מת-עצמים, חורגים ממסגרותיהם והופכים לחדרי שאול ושחת.

טרנאיטור עם מתגים. אלא שהישן מתערב בחדש: כשם שבגן הרומאנטי של "הכלה" מצויים אבורי אלקטרוניקה חדישים, כך בדירתה האולטרא-מודרנית של מימי מצויים פמוט עתיק עם ארבעה גרות קטורת וקולב מן הנוסח הישן. מתעורר אף הצורך במתנות החתונה הישנות, שלא מילאו את תפקידן עד כה, משחזור העולם לכאוס והי עששיות הטובות והנושנות של ברגנר מוצתות ומאירות את החשכה.

עשר שנים חלפו מן החתונה, שלא נערכה, ומימי הזוגה מבטיחה לרוחו המת של אהובה: "זהו, יקירי! ...ואני מבטיחה לך: כל שנה אזכרה — אם תהיה בן אדם!". ביום חתונה שוחחה ארוכות עם גץ, פקיד חברת הביטוח, היוצא כל יום ד' לציד פרפרים. עתה, במלאת עשר שנים למות חתנה, נקלע אל דירתה, במקומו של הלכות, אופנבך פקיד חברת החשמל, הממלא את תפקידו תוך שהוא ממחר לנשף מסכות (במלאות עשר שנים לקופת הגימלאות המאוחדת), בתפושת של שד:

● "החלפתי את שמי..."

● "החלפתי את שמי, נכון, ולא פעם, בהחלט.

דמות מעניינת ומורכבת, ותלבושתה הלבנה ב"הכלה" והשחורה ב"הנפטר", אינה מלמדת על חלוקה פכי-מאטית ופשוטנית. הכלה, העטויה מלמלה לבנה, אנה תמה ורומאנטית כל עיקר, והדברים המושמים בפיה קשים ובוטים. הרומאנטיקון האמיתי הוא גץ ולא אופנבך, המכריו על עצמו, "כבר אמרתי שאני רומאנטי..."

דמותה של מי היא פארודיה על כמה טיפוסי-קבע בדראמה העולמית, ובמיוחד על דמות האשה הנאמנה (לאונורה ב"פידליו" של בטהובן, "מאדאם באטרפליני" של פוצ'יני, נעמי ב"פונדק הרחות" מאת אלטרמן), השומרת אמונים עד מוות ואף לאחר המוות. מימימי מעוניינת להיפטר מן הנפטר שלה, שרוחו פוקדת ללא הרף את דירתה, ומכריוה על רצונה בריש גלי ובצורה הבוטה ביותר: "הוא נפטר, לא? לא? לא? וכוונתו פאראדוקסאלי, היא אכן שומרת אמונים ל"חתן הדמים" שלה, שהפך ל"חתן דומה", שכן מעולם לא נישאה לאחר, להבדיל מאופנבך-הופמן-הרציג-אברבנאל, המחליף את גשותיו לבקרים.

מימי גם אינה בת-דמותה של הזוגה טובת-הלב ("אירמה המתוקה"), ועל אף שמה המתקתק, היא יבשה ופסקנית, אנטירומאנטית ובוטה, גם כשהיא עטויה מלמלה לבנה וגם כשהיא בשחורים, לרגל אזכרה לחתנה.

לפנינו שני מחזות אבסורד, שאינם קומדיה ואינם טראגדיה. יש בהם כלה (המעוררת ציפיה לכלולות ולסוף-טוב כבקומדיות), שגורלה טראגי ואינו טראגי, המבלה את יום כלולותיה עם פקיד נשוי, צייד לעת-מצוא, ואת יום האזכרה עם פקיד אלמן, המוכן לשאתה לאשה, מתוך עיוורון, למקצועה. שני שדים מבויתים, פקידים המצפים ליום פרישתם לגימלאות, מדריכים אותה בדרכה ומדריכים את מנוחתה, והסוף הוא בכל-זאת, "סוף טוב": בהימוט סידרי עולם, בעולם שנתרוקן מדת ומאמונה, כשאינן אלוהים ואין אישמדי, כששואה קוסמית מאיימת ברקע, אין אופג' בהתן הולכת לעולמה ולוקחת עימה חלק מן המטלי-טלים וממתנות החתונה.

● הקדושה-הקדושה

דמותה החצויה של מימימי, הכלה-הזוגה, היא

מאת זיוה שמיר

ניסים אלוני: "הכלה וצייד הפרפרים"; "הנפטר מתפרע". מחזה בש-ני חלקים שונים. ספרי סימן קריאה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי"ם, 106 עמ'.

על שחזת בפקסיעה מדלגת
אך מסע חתונה. אור שקיעה
בד הבריך. מצלמה על הלח-רגל
פקחה עין למשך שניה
מצלמה הפכה הובקת
השנים שהיוות נר.

נתן אלטרמן, מתוך "עיר הגירוש", משירי "עיר היונה"

פעמים הועלה על הבמה מחזהו הקצר של נסים אלוני, "הכלה וצייד הפרפרים": ב-1967 בתיאטרון "בימות", בליוויית מחזה מתורגם, והשנה בתיאטרון "בית ליסין", בצירוף מחזהו החדש של אלוני, "הנפטר מתפרע". חלקו השני של המחזה, העומד גם בפני עצמו, מציג את הכלה ש"נתאלמנה" ערב חופתה, מקץ עשר שנות בדידות, כזונה בדירה מור-דנית, המצוידת באבזרי אלקטרוניקה חדישים. ציוריו של יוסל ברגנר ותפאורתו ל"הכלה וצייד הפרפרים", שהיו לחלק אינטגרלי ממחזהו של אלוני, היו גם הפעם כמעט עילה לכתיבת המחזה, הנפטר מתפרע" (ציורו הנודע של ברגנר, "מנורות נפט מעור-פפות" משמש סמל מרכזי במחזה החדש), ודומה שאף אישיותם של השחקנים גילה אלמגור ויוסי בנאי הובאה בחשבון בין שיקולי העיצוב של הדמויות במחזה, "הנפטר מתפרע".

הגן נעול למי הכלה

את הכלה, הנושאת את השם המוסיקאלי והחידתי "מי", אנו פוגשים בהינומה לבנה ובבגדי כלולות על רקע גן רומאנטי, שהוא צירוף של טבע (מעין יער, שבו מסתובבים מעין ציידים) ושל מעשה ידי אדם (הרמקול מודיע הודעות כמו-רשמיות לאזרחים שומרי-חוק וסדר). מי, המצפה עם זר כלולותיה לחתן המתבושש, מגלה באוזני גץ הצייד: "חשבתי על הרגע שבו יש לאשה פתאום שם חדש... משומש".

החתונה אינה מתרחשת, ומי הכלה אינה מקבלת את שמו ה"חדש... משומש" של חתנה, אך משנה את שמה הפרטי ל"מימי", שם סאכאריני, היא למקצועה החדש. עתה, היא לבושה שחורים (עורכת אזכרת-בוס במלאת עשר שנים למות חתנה), מצפה ללקוח ותיק, המתבושש לבוא, על רקע תפאורה אורבאניסטיה ואנטירומאנטית. מחלון דירתה משתקפים חלונות הבית שממול, ועל שולחנה מונח מין לוח בקרה דמוי